

קריעת ים סוף

אחד המאורעות המרכזיים בדרך מסעם של בני ישראל בצאתם ממצרים הוא בקיעת ים סוף. נעמוד כאן על אופן בקיעתו של ים סוף, וכמדומני שהקורא ימצא פה דברים שהיו עלומים מן העין ומן הדעת.

א. הקושיות

קושיות רבות הקשו המפרשים בעניין בקיעת ים סוף, ושתיים מתוכן נציג לפני המעיין:

1. קושיית התוספות (ערכין, טו, ע"א, ד"ה כשם):
בפרשת מסעי (במדבר, ל"ג) התורה מתארת את מסעותיהם של בני ישראל וחניותיהם ממצרים ועד ערבות מואב, וכך הוא הסדר: רעמסס - סוכות - אֶתֶם - פי החירות - (כאן חזרו לאחוריהם) - **קריעת ים סוף** - מרה - אילם - **ים סוף**. סדר מסעות זה הוא תמוה, שהרי אם בני ישראל חצו את ים סוף, כיצד הם יכולים להמשיך שני מסעות קדימה, ושוב לחנות ליד ים סוף. הרי ים סוף הוא החוצץ בין מצרים לבין ארץ ישראל, והממהר לארץ ישראל צועד מזרחה, ואינו מתנהל לאורך שפתו של ים סוף!

2. קושיית הרש"י (ערכין, שם):
בפרשת מסעי (במדבר, ל"ג, ו-ח) נאמר: "ויסעו מסכות ויחנו באֶתֶם אשר בקצה המדבר. ויסעו **מֵאֶתֶם**... ויחנו לפני מגדל... ויעברו בתוך הים המדברה, וילכו דרך שלשת ימים **במדבר אֶתֶם**". סביר להניח שהעיר אֶתֶם ומדבר אֶתֶם הם באזור גאוגרפי אחד, ואם כן איך ייתכן שבני ישראל חנו בעיר אֶתֶם לפני חציית ים סוף, חצו את הים לעברו השני, והגיעו למקום שנקרא מדבר אֶתֶם?

ב. אופן קריעת ים סוף על פי הראשונים

על השאלות שהצגנו אפשר להשיב תשובה אחת, מתוך עיון מחודש באופן בקיעתו של ים סוף. ואף שאין הדעת מורגלת לתפיסה שתוצג להלן, זוהי דעת הראשונים כולם, ולא מצאתי מי שאומר אחרת: **קריעת ים סוף לא הייתה מצד**

אל צד, אלא הייתה בצורה קשתית. כלומר - בני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים בצדו המערבי של ים סוף ויצאו בצדו המערבי, מעט יותר צפונה, ולא כפי המחשבה המקובלת שנכנסו לים בצדו המערבי וחצו אל עבר צדו המזרחי של הים.

צורת מעבר זו מתוארת בתוספות בערכין שם¹ ומובאת בפירוש הרמב"ם לאבות ה', ד. וזו לשון הרמב"ם: "[הנס] החמישי שנקעו לדרכים רבים כמספר השבטים, כעין קשת עגול על זאת הצורה, והוא אומר: 'לגוזר ים סוף לגזרים'". כדברים האלה כותב גם בעל שיטה מקובצת (בערכין שם) בשם הרא"ש, וכן תיאר את אופן קריעת ים סוף אבן עזרא בכמה מקומות (כגון שמות, י"ד, יז) וכן ביאר רד"ק (שופטים, י"א, ט; תהילים, קל"ו, יג) וכן פירש החזקוני (שמות, י"ד, כב; במדבר, ל"ג, ו-ח).

קביעה זו, אף שהיא כנגד המקובל אצל רוב האנשים ואפילו מן הלומדים, אין בראשונים מי שיחלוק עליה בפירוש. ולא זו בלבד אלא שאף במדרש מצאנו סמך לגישה זו, כמובא בתורה שלמה: "ואכבדה בפרעה - שיתכבד שמי בעולם במה שאעשה לפרעה ובכל חילו, שישראל לא עברו הים משפה לשפה, אלא כדי להטביע את המצריים, נכנסו מצד זה, ובו הצד עצמו יצאו כמין קשת"².

ג. יישוב הקושיות

על פי התפיסה החדשה הזו, שים סוף נבקע בצורת קשת, מתורצות השאלות שהצגנו. אילו סבורים היינו שבני ישראל חצו את ים סוף מעבר אל עבר, היה קשה ליצד לאחר שני מסעות עדיין הם חונים ליד ים סוף. אולם עתה אנו מבינים שקריעת ים סוף היתה בצורת קשת, והרוח שבה נכנסו לים היא הרוח שבה גם יצאו ממנו. ממילא מובן שבני ישראל הלכו זמן רב מסביב לים סוף, שהרי במקום לחצותו צריכים היו לסבבו, ובדרכם חנו במרה ובאילים.

גם השאלה השנייה מתורצת: אכן העיר אַתָּם ומדבר אַתָּם הם באזור גאוגרפי אחד וים סוף אינו חוצץ ביניהם. בני ישראל נכנסו לים דרך העיר אַתָּם ויצאו מן הים למדבר אַתָּם, שהרי נכנסו ויצאו באותו צד של הים, אלא שיצאו במרחק

¹ עיין שם בשרטוט של התוספות הקשה להבנה, ואכן כתב היעב"ץ: "גם ציור הארצות והים הוא מתנגד למציאות". אפשר ליישב את ציור התוספות והסבריו בדוחק, אולם אין כאן מקומו.

² שמות, י"ד, יז אות קי"א. הרב כשר בהערותיו שם, מוכיח שהמקור לפירוש זה הוא מדרשי.

הוצאת תבונות מכללת הרצוג

מסוים ממקום הכניסה. וכך היא לשונו של חזקוני לשמות, י"ד, כב: "שהרי ממדבר אַתֶּם נכנסו לים, וממדבר אַתֶּם חזרו מן הים"³.

ד. דעה אחרת באופן קריעת הים

היעב"ץ בחידושו (לערכין, שם) משיג על התוספות בקצרה. בפירושו להגדה של פסח - מיטיב נגן⁴ - מרחיב היעב"ץ את השגתו, וכותב: "ומה שכתבו התוספות בערכין ט"ו שהלכו בו רק רצועה כקשת אינו מוכרח, והוא נגד המציאות גם כן, אלא ודאי גזו ועברו **מעבר אל עבר** לקצר הדרך לפניהם".

הנה כי כן מתברר לנו שאופן קריעת ים סוף נתון במחלוקת המפרשים⁵. ואף שדעת היעב"ץ היא דעת מיעוט, מכל מקום שומה עלינו לתרץ את הקושיות שהצגנו גם על פי דעה זו.

³ על-פי ההבנה הזאת באופן קריעת ים-סוף מבאר בעל ה"ערי-נחל" מדוע הוצרך הקב"ה לעשות כאן נס ולהסיר את אופני המרכבות של המצרים (שמות, י"ד, כה). אם בני-ישראל חצו את הים בצורת קשת, אזי מי שהלך בשביל הפנימי ביותר הלך מרחק קצר מאוד, ומי שהלך בשביל החיצוני הלך מרחק גדול מאוד. השבט שהלך בנתיב הקצר יצא אפוא מן הים זמן רב לפני שיצא השבט שהלך בנתיב הארוך ביותר, ואם כן היה חשש שהמצרים הרודפים בשביל הקצר יגיעו ליבשה לפני שבני ישראל ההולכים בנתיבים הארוכים יצאו מן הים, לצורך מניעת דבר זה הוצרך הקב"ה לעשות נס והסיר את אופני מרכבותיהם ונהגם בכבודות, עד שהאחרון מבני ישראל שבנתיב החיצוני יצא מתוך הים.

גם קושיית התוספות בערכין, טו, ע"א, ד"ה כשם, היא פחות קשה לפי הדרך שהצגנו. הגמרא בערכין מונה את עשרת הניסיונות שניסו אבותינו את הקב"ה במדבר. אחד הניסיונות היה בעלייתם מים סוף, וכך נדרש הפסוק בתהלים, ק"ו, ז: "וימרו על ים בים סוף" - מלמד שהיו ישראל ממרים באותה שעה ואומרים: כשם שאנו עולים מצד זה מצרים עולים מצד אחר, והקשו התוספות: "יש לתמוה איך היו ישראל באותו הדור, כל כך מקטני אמנה, שסברו שכך יעשה הקב"ה נסים למצרים להעבירם מארצם לארץ-ישראל!" ביאור דבריהם: לאחר שראו ישראל כל-כך הרבה נסים במצרים, והם שרויים כעת בתוך תוכו של נס הנסים - נס בקיעת ים-סוף - והקב"ה מודיע להם בפירוש: "כי אשר ראיתם את מצרים היום לא תוסיפו לראותם עוד עד עולם. ה' ילחם לכם ואתם תחרישו", לאחר כל זאת עדין חוששים בני ישראל שהמצרים יצליחו לחצות את הים יחד עמם, ולאחר היציאה מתוך הים הבקוע ימשיכו המצרים לרדוף אחריהם. במחשבה זו יש קטנות אמונה מתמיהה.

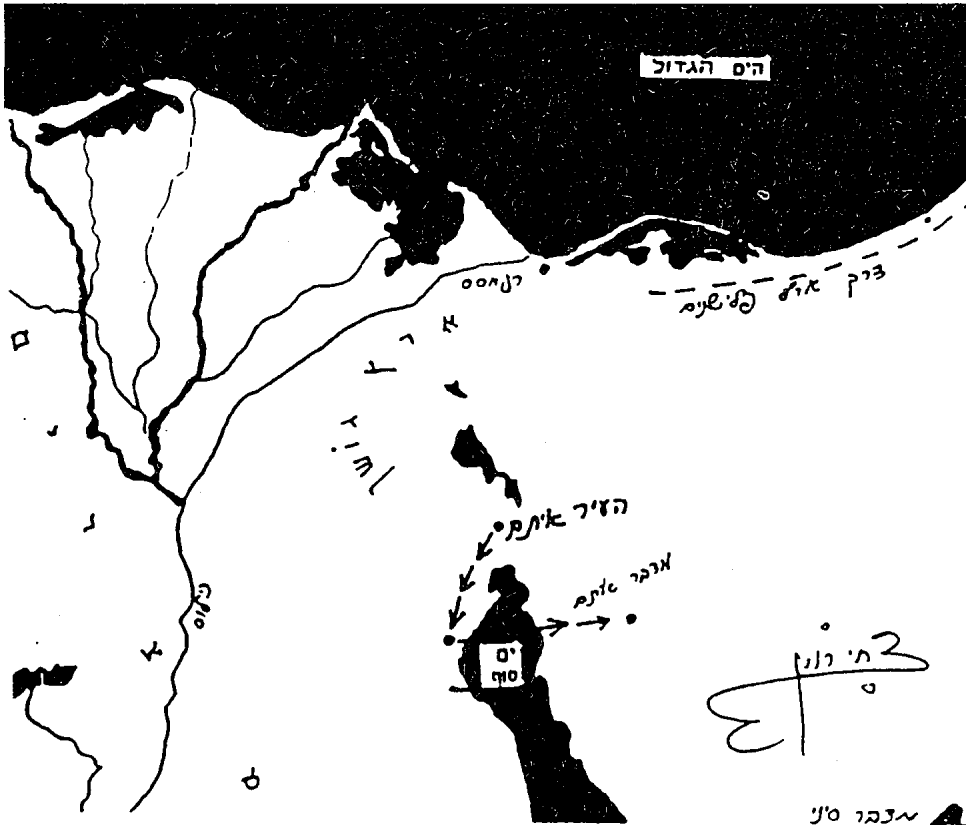
אך לפי דרכנו נוח יותר. בני-ישראל חששו שהמצרים לא ירדפו דרך הים הבקוע, אלא יבואו דרך המדבר לפתח היציאה מן הים ושם יארבו להם. אמנם במחשבה כזו יש מידה של מרי, שהרי הקב"ה הבטיח שיצילם מיד המצרים, ולכן נאמר בפסוק: "וימרו", אבל מכל-מקום אין זו קטנות אמונה עד כדי כך.

⁴ בסידור **בית יעקב**, עמ' רמג.

⁵ פעולת ה"יחץ", בציעת המצה האמצעית בליל הסדר, היא בעלת משמעות עמוקה. על פי "דעת זקנים מבעלי התוספות" לשמות, י"ב, ח ועל פי ראב"ן: "בציעתה זכר לקריעת ים סוף וירדן

הוצאת תבונות מכללת הרצוג

היעב"ץ עצמו מתרץ את הקושיה הראשונה. בני ישראל נכנסו לים בצד אחד, למשל בצדו המערבי, וחצו את הים אל עבר הצד המזרחי. משם המשיכו ללכת במדבר ולאחר שני מסעות שוב נפגשו בים סוף שהרי "הים מתפשט בעיקומים וסיבובים תוך המדבר, עד שפגעו בו שנית בדרך מהלכם... כדרך הנהרות המושכים בעקולי ופשורי".

חציית ים סוף על פי היעב"ץ

שנבקע בפסח". אפשר שכל פרטי בציעת המצה מהווים זכר לבקיעת הים, ואם המצה נבקעת מעבר לעבר, הדבר רומז לבקיעת הים מעבר לעבר. הראשונים האלה מזכירים ביחד את ים סוף ואת הירדן, והירדן בוודאי נבקע מעבר לעבר, ואם כן אפשר שיש כאן צל ראייה לשיטת היעב"ץ היחידאית. ועיין עוד בפירוש לאחד הקדמונים המובא ב"תורה שלמה" לשמות י"ד אות כ"ט בהערות. ועיין עוד בספר אפיקי יהודה להרב יהודה עדל, הנוקט כדעת היעב"ץ.

הוצאת תבונות מכללת הרצוג

נציע פה פתרון לקושיה השנייה, עם שאנו מקבלים את ההנחה שהעיר אַתָּם ומדבר אַתָּם הם באזור גאוגרפי אחד. מדבר אַתָּם הוא שטח נרחב בדרום מצרים, והעיר אַתָּם נמצאת בצדו הצפוני, כפי שמעידה התורה: "אשר בקצה המדבר" (שמות, י"ג, כ; במדבר, ל"ג, ו). בני ישראל חנו באַתָּם, שהיא צפונית לים סוף, והמשיכו דרומה לצדו המערבי של הים. אחר-כך חצו את הים לצדו המזרחי, ושם נכנסו למדבר אַתָּם המשתרע בצדו המזרחי של ים סוף, כמצוין במפה שבעמוד הקודם.⁶

עד כאן ראינו שהדעה המקובלת בין המפרשים היא שים סוף נבקע בצורת קשת, ויש גם מי שסובר שהים נבקע מעבר לעבר.⁶ סוגיה רחבה יותר היא היכן הוא המקום המדויק של בקיעת הים. לשאלה זו יש חשיבות בלימוד פשט הפסוקים, במיוחד למי שמורגל ללמוד בצמוד למפה, וגם חשיבות הלכתית (עייין בשולחן ערוך, אורח חיים, רי"ח, א, ובביאור הלכה המצטט את בעל הכפתור ופרח). במהדורת 'דעת מקרא' מובאת מפה של מדבר סיני (שמות, כרך א, עמ' רפט; במדבר, עמ' תא; מלכ"א, עמ' קסט), אולם מסלול ההליכה של בני ישראל במדבר אינו מצוין בה, ואין לדעת היכן נכנסו לים והיכן יצאו, והיכן התקיים "יושב על פי החיר" (במדבר, ל"ג, ז). גם באטלס 'דעת מקרא' הדברים סתומים וחתומים, למרות מרכזיותו של הנושא בדברי ימי עמנו. הרוצה למצוא דברים ברורים, ערוכים ומוכחים על פי מדרשי חז"ל, יוכל לעיין בחוברת 'בצאתי ממצרים' מאת הרב דן שוורץ. המחבר משרטט שם מסלול מדויק מרעמסס עד הר סיני, ועל פי דבריו נסכם ונאמר: ים סוף הוא הלשון המכונה 'מפרץ סואץ' (ולא האגם המר, כהצעת הרב דן בארי בחוברת 'כותרות התנ"ך', עמ' 21). בני ישראל נכנסו לים בצדו המערבי, ומשם עברו בקשת - כדעת רוב המדרשים - ויצאו צפונה יותר, בצד המערבי; או שעברו אל הצד הצפון-מזרחי, על פי תפיסת היעבי"ץ שהובאה לעיל (ועיין בשפתי חכמים לדברים, ב', א, אות ו).